

Camprodon, Granollers, Puigcerdà i Valls: tres tipus inèdits i una rectificació

M. CRUSAFONT I SABATER
J. ESCUDERO I BARTROLI

Sobre el tema de la moneda local hi ha encara molt a descobrir, tant en l'aspecte documental, resclosa sovint la documentació en els arxius locals, com en el de les mateixes peces, no sempre fàcils de desxifrar. La prova ens la donarà també aquest treball, que aporta tres tipus nous, competament desconeguts fins avui, corresponents a Camprodon, Granollers i Puigcerdà.

Que el tema és difícil i exposat a errors ens ho mostrarà ben clar el pretès senyal incert publicat per Botet¹ i que un de nosaltres² havia atribuït a Valls. Més endavant ho comentarem.

CAMPRODON

L'encunyació de monea en viles que avui ens semblen insignificants troba justificació en la importància pretèrita d'aquestes poblacions.

Campodron, els orígens del qual poden situar-se vers el 904 amb l'erecció de la seva parròquia, visqué sota la jurisdicció del monestir de Sant Pere entre el 940 i el 1243, en què Jaume I adquirí la vila i la constituí en cap de vegueria, que comprenia una bona part del comtat de Besalú i la vall de Ripoll.³ No fou, però, fins el 1333 que la monarquia pogué obtenir

1. Ens referir-me sempre a J. Botet i Sisó, *Les Monedes Catalanes*, Barcelona 1908-1911, si citem Botet sens més detalls.

2. M. CRUSAFONT.

3. Per la part històrica de Campodron seguim, sobretot, J. Botet i Sisó, *La provincia de Gerona*, vol. inclòs dins la «Geografia General de Catalunya» dirigida per F. Carreras i Candi, 834-843.

la total sobirania sobre la població.⁴ La vila obtingué importants privilegis dels seus monarques i conegué llargs períodes de prosperitat, escapçats, ben sovint per la seva condició de vila fronterera en un dels itineraris emprats pels invasors francesos. Al s. xvi hi consta una notable producció tèxtil i, encara al segle passat, hi es important la indústria i l'exportació ramadera vers l'Estat veí.⁵ La seva caiguda en mans dels francesos l'any 1688 fou commemorada per aquests amb una medalla en honor de Lluís XIV en la qual hom qualifica Campodron de «porta de Catalunya»,⁶ prova de la importància estratègica que hom li atribuïa. La vila pogué mantenir la seva condició de cap de vegueria reial fins el 1716, en què fou integrada al correigiment de Vic.

La numismàtica de Campodron resta, de moment, centrada en les seves emissions durant la Guerra dels Segadors, i si ben recentment s'ha vist enriquida amb la descoberta de la peça de cinc sous d'argent, l'aspecte documental de les seves encunyacions ens és del tot desconegut.⁷

Aquesta nota pretén d'atreure l'atenció vers un possible nou tipus monetari, recentment aparegut. És una moneda menuda de coure o de billó pobre, que s'acosta molt quant a tipus a l'ardit publicat per Botet amb el núm. 817.⁸ La peça és força malmesa, però podem endevinar-hi prou detalls diferencials amb l'ardit descrit per Botet. L'anvers mostra igualment Sant Patllari entre les lletres S-P, però no pas de semiperfil sinó completament de cara. El seu nimbe, d'altra banda, no és pas separat cap amunt sinó que es confon amb el coll del vestit per la part de baix. Finalment, no sembla que hagi tingut llegenda, malgrat que el desgast evident de les vores no ens ho permet d'assegurar totalment.

El revers ens dona un escut de Campodron més afuat, sobremuntat amb corona de dos florons en lloc dels tres de l'ardit esmentat, i probablement flanquejat de dues estrelles, de les quals en el nostre exemplar només és visible la de la dreta. El cercle interior és doble: lineal primer i de punts a l'exterior, a diferència de l'ardit conegut que només té un cercle de punts. Tampoc aquesta cara no mostra cap indicatiu de llegenda.

El seu feble pes (0,58 g, contra 1,5 dels ardots) i el seu inferior diàmetre (13 mm, contra 15,2), acompanyat de la gran similitud entre la nostra peça i l'ardit, ens fan pensar si ens trobem davant el diner corresponent a l'ardit fins ara conegut.

4. J. M. FONT I RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, vol. II, Barcelona 1969, 621.

5. Segons el *Diccionario Geográfico Estadístico de España* de P. Riera i Sans (Barcelona 1882), l'any 1878 hom exportava bestiar per l'aduanera de Campodron per valor de 45.000 ptes., i n'importava per valor de 100 ptes. També hom hi exportava vi i altres productes agrícoles amb un total de 56.000 ptes., amb la única contrapartida importadora abans esmentada.

6. La publica Botet i Sisó a *La provincia...*, op. cit.

7. Botet no ens en dona cap detall documental, i, amb posterioritat tampoc no coneixem cap estudi que n'aporti. La peça de cinc sous d'argent pertanyia a la col·lecció Joan Baucis, de Barcelona, que la reproduí amb la seva descripció en una nadala que trameté a les seves amistats l'any 1975. Posteriorment ha estudiat la peça R. Martí i Cot, que féu una comunicació sobre ella a la l'Assemblea d'Estudiosos del comtat de Besalú, pendent de publicació.

8. Botet dubta que sigui un ardit, però acaba denominant-lo així, dubitativament, per ésser de pes i mòdul superiors als dels diners normals de l'època.

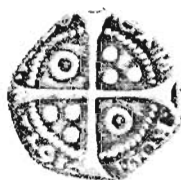
CAMPRODON

1

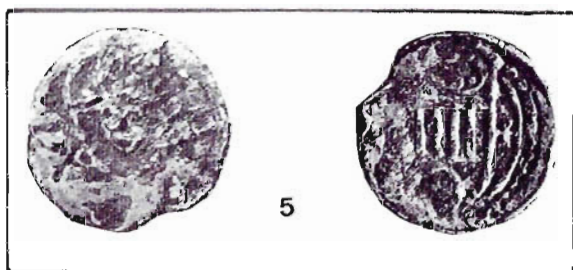
2

4

3

5

Làmina I: 1. Revers d'una medalla francesa de Lluís XIV de 1688 commemorant la presa de Camprodon. 2. Cinc rals d'argent de Camprodon de la Guerra dels Segadors. 3. Segell de Camprodon del 1640 (Sagarra 1036). 4. Ardit de Camprodon de la Guerra dels Segadors (ampliat al doble). 5. Diner inèdit que descrivim i que atribuïm al mateix període (ampliat al doble).

La descripció completa de la peça es:

A/ Anepigràfic Sant mitrat entre S-P

R/ Anepigràfic Armes de Campodron entre estrelles dins doble cercle: lineal i de punts

P: 0,58 grams Ø: 13 mm Col. part. Inèdita.

Es doncs un nou tipus, probablement el diner, dins el conjunt d'emissions fetes durant la Guerra dels Segadors, i que ajudaria a completar el quadre d'aquestes, sense que hom pugui descartar totalment que correspongui a una encunyació anterior. La peça fou trobada a la capçalera de la Vall de Bianya, no pas lluny, doncs, de Campodron.

Agraïm al Sr. Joan Muntañès les dades que ens donà de la peça i el fet que ens facilités la possibilitat de fotografiar-la.

GRANOLLERS

Fa un cert temps, el Sr. Josep Colomé ens informà de l'existència d'un tipus de diner desconegut i ens facilità que en poguessim obtenir la fotografia i informació necessàries. Fem constar el nostre reconeixement al Sr. Colomé.

La peça, bastant explícita en aquest cas, respon a la descripció següent: Diner d'aram o billó baix

A/ G-R-A Aquestes lletres són disposades al voltant d'un ocell passant a dreta, i el conjunt és dins una orla lobulada.

R/ N — V Aquestes lletres són als costat del tronc d'un arbre frondós, i el conjunt dins també d'orla lobulada.

P: 0,79 grams Ø: 12,6 mm Col. part. Inèdita

L'antecedent del diner granollerí d'anvers semblant a aquest i llegendes G-R/N-V (Botet-593) a obtenir amb les lletres de l'anvers i revers, ens condueix fàcilment, pel que fa al nostre cas, a la lectura: GRA/NU (llarium).

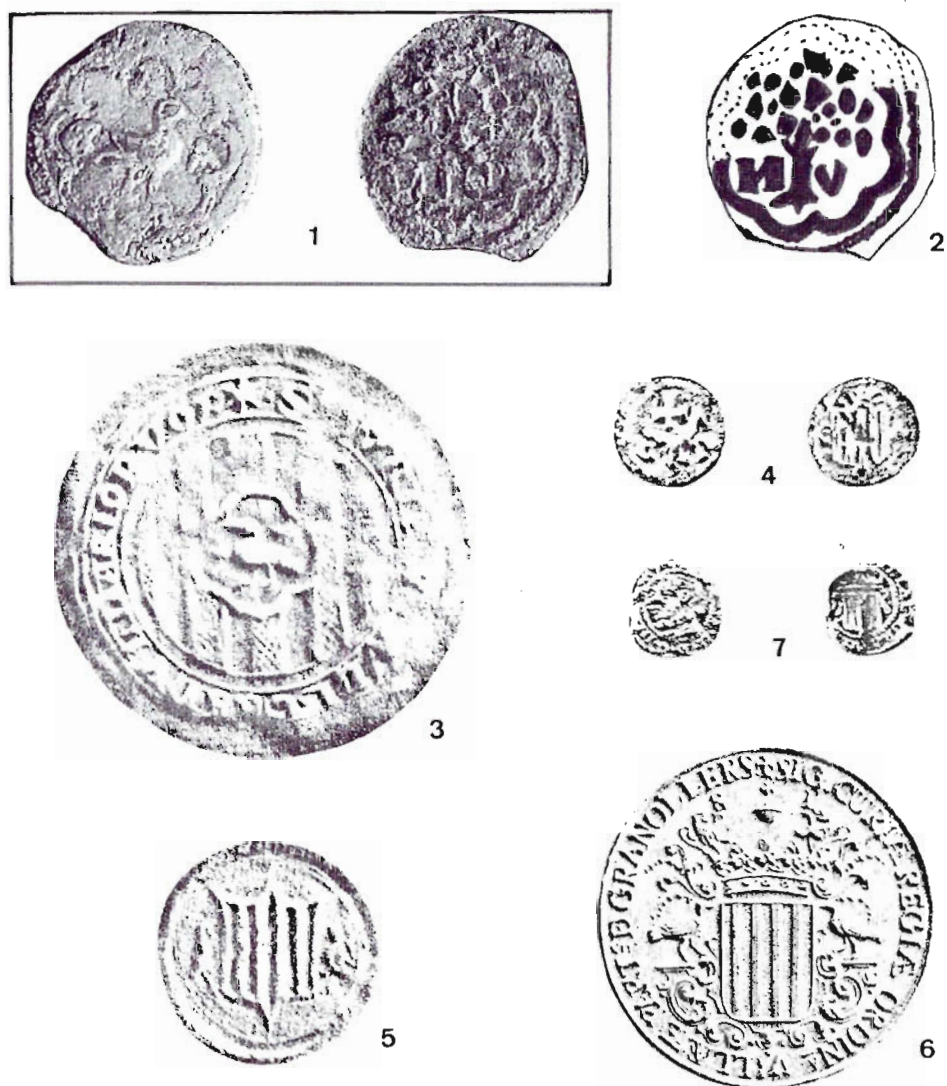
Es tracta doncs, d'un menut local de Granollers i, en aquest cas, l'atribució a la localitat no presenta dubte ni dificultat.

Respecte a la peça Botet-593, aquesta difereix en nombrosos detalls, però, sobretot per l'anvers, ja que a la nostra hi ha un arbre, mentre que en aquella hi trobem un escut amb les armes catalanes. També la nostra té orla lobulada que manca en aquella, i, en canvi, no té la creu sobre l'ocell que veiem a la peça descrita per Botet.

Per a fixar la cronologia d'aquesta peça, podem basar-nos en les dades documentals i en la sigillografia.

Pel que fa als documents, Botet pogué demostrar la existència d'una concessió de moneda a Granollers. Aquesta vila podia batre amb només l'autorització del batlle. Botet desconeixia el document de concessió, però pot deduir-se l'existència a partir d'una confirmació del 1599. Per un altre document referent a Vic, pogué també saber que ja el 1572 Granollers batia moneda, però no troba cap base per a saber si la concessió esmentada era molt anterior o poc. Probablement, encara puguem fer retrocedir la data de la concessió a abans del 1564, ja que en aquesta data tenim el testimoni

GRANOLLERS

Làmina II: 1. Diner inèdit de Granollers que atribuïm al temps de Carles I (ampliat al doble). 2. Interpretació del revers del diner mostrant les lletres N-V i l'arbre. 3. Segell antic de la Cort del Batlle de Granollers (s. XIV?-1545) amb la primitiva heràldica granollerina de l'ocell passant. Observeu l'orla lobulada com en el cas del nostre diner. (Sagarra-486.) 4. Diner granollerí atribuït per Botet a Felip I i que segueix encara l'heràldica primitiva. 5. El nou tipus heràldic de Granollers apareix als segells a partir del 1564. El segell que reproduïm és del 1583 al 1617. (Sagarra 1192.) 6. Segell del s. XVII de la Cort reial ordinària de Granollers amb la nova heràldica. (Sagarra-650.) 7. Diner de Granollers atribuït per Botet a Felip II i que ja ha adoptat el nou tipus heràldic amb els ocells flanquejant l'escut català.

d'Antic Roca, que Granollers era una de les viles de Catalunya que batia moneda local.⁹

Quin fou l'origen exacte de la concessió? Podríem suposar que, potser en ocasió de la Guerra dels Remences, Granollers, que capitulà pactadament davant Joan II,¹⁰ demanà i obtingué com altres viles una concessió monetària. O podria ésser que hi hagués, fins i tot, una concessió anterior. En realitat, bé que res d'això no pot ésser descartat de pla, resulta una mica estrany que ni en el *Llibre d'Ordinacions (1418-1452)*¹¹ ni en el *Memorial*¹² presentat a les Corts del 1547 i que, en síntesi, pretenia d'obtenir una confirmació dels privilegis de la ciutat, hom faci cap referència a la concessió ben singular, que la ciutat pogués fer moneda tan fàcilment.

D'acord amb la documentació, podríem doncs fixar una data inicial que seria la del 1547 del *Memorial*, i una data segura final que ens la donaria el testimoni d'Antic Roca, del 1564. El privilegi podria haver estat doncs donat per Carles I (1516-1558) o bé per Felip I (1558-1598). Ara bé, si comprovem les dates dels privilegis d'amonedacions locals de Felip I, observarem que en general foren donats en dates més tardanes que el 1564, per la qual cosa la probabilitat s'inclina per a una concessió feta en temps de Carles I.¹³

Què ens diu la sigillografia? Els segells de Granollers publicats per Sagarra ens confirmen que l'heràldica antiga de la ciutat era la de l'ocell passant i que la moderna és la que ens fa veure un escut català flanquejat de dos ocells drets. Així, el segell del segle XVII (Sagarra 650) porta aquesta darrera disposició, mentre que el segell emprat entre el s. XIV i el 1545 (Sagarra 486) presenta encara l'ocell passant. En aquest sentit, doncs, les atribucions donades per Botet són les correctes, ja que atribueix a Felip I l'únic diner granollerí que ell conegué, amb l'ocell passant, i als monarques posteriors els altres tipus que porten les armes catalanes flanquejades d'ocell o bé quarterejades d'ocell.¹⁴

9. Segons indica el mateix Botet, Antic Roca escriví el 1564 una *Arithmética* i dins d'ella consigna 24 viles i ciutats de Catalunya que batien llavors moneda local. Entre elles, hi consta «Granoles».

10. *Diari de la Deputació del General de Catalunya*, Vol. II, Barcelona 1977, 118: «dijous a 19 (de novembre de 1471) se rete la vila de Granollers sens colp ne costa a les gents d'armes del rey en Johan».

11. *Llibre de ordinacions del Consell de la Vila de Granollers (1418-1452)*. Granollers 1932. S'hi apleguen diferents ordinacions de legislació local, però també hi ha nombroses al·lusions a privilegis i forma d'aplicar-los.

12. *Memorial redactat pel Consell de la Vila de Granollers i presentat en les Corts generals de Monçó de l'any 1547 pel indic de la Universitat*, M. Francesc de Masferrer. Granollers 1929.

13. La cita d'Antic Roca significa el fet que la moneda ja circulava i, per tant, cal considerar que la concessió havia d'ésser un xic anterior al 1564, per tal de donar temps, tant a les preparacions necessàries per a l'encunyació com a l'edició del mateix llibre de Roca. Les concessions del temps de Felip I, segons Botet, porten les dates següents: Perpinyà (1598), Girona (1565, 66, 67, 75), Vic (el 1567), Organyà (s'ignora, però el 1568 se n'havia falsificat), Solsona (el 1599 batia ploms), Bagà (incusa datada el 1591), Caldes de Montbui (s'ignora, però hom la situa al final del s. XVI per l'estil).

14. FERRAN DE SAGARRA, *Sigillografia Catalana*, Barcelona 1922. En endavant, quan indiquem Sagarra seguit d'un número, ens referirem al que tenen els segells dins aquesta obra. El segell núm. 1186 (datat el 1447) porta ocells passant i orla lobulada, mentre que tots els altres de Granollers (1190-1193) amb cronologies 1564-1729 ja porten l'escut català flanquejat d'ocells.

El nostre diner ha d'ésser anterior al que Botet atribueix a Felip I, no tan sols per aquesta singular heràldica de l'arbre, que és després substituïda per les armes catalanes, sinó sobretot per l'orla lobulada, ornament gotitzant que a les monedes catalanes és sovint present, des dels pirrals sicilians de Pere el Gran fins als diners vigatans de Ferran el Catòlic, però que no sol pas aparèixer en cronologies més tardanes. Es probablement aquesta orla lobulada un dels elements que fan dir a Sagarra que el segell que ell troba penjant en un document del 1545 ha d'ésser molt més antic, tot suposant que s'ha de remuntar als segles XIV o XV.¹⁵ Pensem, d'altra banda, que ja el segell Segarra-1190 del 1564 porta la nova heràldica amb les armes catalanes flanquejades d'ocells.

En realitat, l'art del diner ens podria portar a suposar que fos molt antic, si no tinguéssim la gran semblança de l'anvers entre el nostre diner i el que Botet atribuï fonamentadament a Felip I.

La conclusió que sembla doncs imposar-se és que el nostre diner ha d'ésser producte d'una concessió obtinguda en temps de Carles I i batut en aquest mateix regnat, no massa lluny del 1547.

Amb aquest nou tipus s'allarga doncs la sèrie de menuts locals de Granollers que ja era una de les ciutats amb emissions més sostingudes i completes dins el conjunt de les amonedacions locals.

PUIGCERDA

La política menada pels nostres governants medievals i moderns respecte als comtats del Rosselló i la Cerdanya no es pot pas anotar en el compte de llurs encerts.

El Rosselló i la Cerdanya (amb el Conflent, el Capcir, el Vallespir i en algun moment el Fenollet) sempre fan la impressió d'ésser la «torna» de Catalunya, fàcilment separable en un cas de compromís. ¿Com entendre aquesta actuació sobre unes terres de marca situades enfront d'un Estat tan absorbent com el francès? No és ara el nostre tema el d'escatir els mecanismes i les causes de tanta ceguera, però aquest és el fet: dels cinc-cents anys en què els comtats haurien pogut estar integrats a Catalunya, en foren separats al llarg de dos-cents anys per voluntat reiterada dels nostres governants que jugaren a la «torna» en tres ocasions. La primera fou la separació a mans de Pere, germà d'Alfons I i que s'allargà fins a Nunó Sanç, omplint el període 1181-1209; la segona fou la separació vers la branca de Mallorca del 1276, i la tercera fou l'empenyorament al rei de França que féu Joan II el 1463. Encara podríem afegir a aquesta sèrie d'actuacions suïcides la negativa del govern de Madrid d'arribar a un acord per a recuperar els comtats a canvi dels Països Baixos després de la pèrdua, que fou definitiva, del 1652/60.¹⁶

15. Per als tipus lobulats, *vid.* M. CRUSAFONT, *Numismática de la Corona Catalano-Aragonesa medieval*, Madrid 1982.

16. Aquestes vicissituds poden ésser seguides en qualsevol *Historia de Catalunya*, per exemple la de Ferran Soldevila, Barcelona 1963. Els intents de bescanvi posteriors, concretats sobretot el 1668, han estat estudiats en detall per Josep Sanabre, *Resistència del Rosselló a incorporar-se a França*, Barcelona 1970.

Aquestes circumstàncies fan que la història monetària del conjunt dels comtats tingui trets comuns i lligams notables, essent perfectament legítim, com fa Colson¹⁷ de parlar d'una numismàtica rossellonesa, tot prenent aquesta denominació com a comprensiva del conjunt. Més endavant ja veurem, per exemple, que no podem pas parlar de les emissions de Puigcerdà sense tenir molt present allò que succeeix coetàniament a Perpinyà.

La recuperació dels comtats de mans del rei de Mallorca a mitjan s. XIV havia ofert a Pere III la possibilitat de convertir la seca recentment ben activa amb Jaume III de Mallorca,¹⁸ amb còmode banc de proves per a dur a terme diferents iniciatives sense l'engavanyament dels privilegis que hauria trobat a la seca de Barcelona. A poc a poc Perpinyà s'anà guanyant el paper de segona seca reial de Catalunya, llevant així la exclusiva que fins llavors mantenia Barcelona. És curiós que el pretext de fer-hi moneda diferent de la barcelonina, emprat per Pere III per a desposseir el rei mallorquí, sigui ara el camí emprès pel rei Cerimoniós per a desistir-se de les limitacions posades a les iniciatives monetàries per l'oligarquia barcelonina.

No sense entrebancs ni protestes de Barcelona, Perpinyà s'anà guanyant aquesta categoria de seca reial, i ja en temps de Martí l'Humà tenia autorització per a batre moneda dels tres metalls. Amb Ferran II es produeix un canvi important, pel que fa a la moneda menuda. Efectivament, si bé en aquest regnat són autoritzats al taller rossellonès l'encunyació de principats d'or i croats d'argent de característiques bàsicament iguals als de Barcelona, la moneda menuda passa a tenir un caràcter local, tal com assenyalen Colson i Botet. Tot cedint a la ciutat les rendes d'aquestes emissions menudes, potser el rei cercava de tallar la continuïtat a unes encunyacions que ja havien donat prou complicacions per les protestes barcelonines.¹⁹

Aquesta circumstància fou aprofitada ràpidament per Puigcerdà, ciutat que, com a capdavantera de l'antic comtat de Cerdanya mal podia avenir-se a la capitalitat monetària obtinguda per Perpinyà.

Així, l'any 1514, Puigcerdà obté llicència de fer també moneda menuda de caràcter local, amb les limitacions habituals quant a volum d'encunyació i necessitat d'assegurar l'emissió. Puigcerdà obté, però, un important avantatge quant a l'àmbit de circulació. La moneda pot córrer per Puigcerdà i per tot el comtat de la Cerdanya. La ciutat s'assegurava així l'àmbit de la seva influència, tot obtenint una concessió en plena contradicció amb la resolució de l'Audiència de Catalunya del 1508²⁰ que, per tal de frenar la pro-

17. En aquest apartat seguirem sovint l'obra d'Achile Colson, *Recherches sur les monnaies qui ont eu cours en Roussillon*, Perpinyà 1853.

18. M. CRUSAFONT, *Jaume III de Mallorca veritable creador del flori català*, «Acta Numismàtica», 15, Barcelona 1985, 203-218. El rei mallorquí hi havia batut efectivament diferents tipus monetaris, entre els quals grossos d'imitació francesa i florins d'or imitant els de Florència, amb les mencions respectives TVRONVS MAIORICA i REX MAIORICA.

19. Alfons IV havia pres la solució de fer batre a Perpinyà diners amb els tipus dels diners valencians, per a eludir la protesta dels barcelonins que Perpinyà batia diners de tern. Efectivament, aquesta seca batia uns òbols (no coneguts de Botet) aparentment idèntics als barcelonins. Vid. M. CRUSAFONT, *Vellón de Alfons el Magnànim: Cagliari o Perpinyà*, «Quaderni Ticinesi», XII, Lugano 1983, 277-287.

20. Si no indiquem la font concreta, les dades procedeixen, com en aquest cas, de l'obra, reiteradament citada de Botet i Sisó, *Les monedes catalanes*.

liferació i extensió de la moneda local i a instàncies dels Consellers de Barcelona, havia conclòs que les monedes locals només poguessin córrer a les ciutats que en tenien concessió i *en el seu terme*.

La concessió a Puigcerdà és continguda en dos documents datats el 23 de gener de 1514. Un dels documents, que dona llicència per a batre 500 lliures de menuts, fou conegut de Colson i Botet, i l'altre, que dona autorització per a encunyar 1.500 lliures i que és, malgrat dur la mateixa data, el primer dels dos que fou redactat, el donà a conèixer S. Galceran, essent poc conegut dels numismàtics.²¹

La concessió fou aviat utilitzada, i així el 1564 es coneix ja un pagament de «50 lliures de moneda serdana».²² El tipus monetari corresponent a aquesta llicència del temps de Ferran II és però avui molt rar. El publicà per primera vegada Mateu i Llopis, i nosaltres l'hem reproduït en la nostra *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa Medieval*.²³ Darrerament hem tingut notícia d'un segon exemplar. Els encunys d'aquest tipus monetari foren fets a Barcelona segons testimoni del notari Joan Onofre d'Ortedó.²⁴

L'any 1523, Carles I concedí nova llicència per a batre fins a 1.500 lliures. Puigcerdà féu obrar novament els encunys a Barcelona, però topà amb l'aferissada oposició de Perpinyà, que entrebanca l'execució de la llicència al·legant els seus drets. L'any 1525, el rei mana al mestre de seca dels comtats del Rosselló i Cerdanya que bati 2.000 ducats en ardits i menuts a Perpinyà o bé a Puigcerdà, a benefici de la vila de Puigcerdà i emprant els mateixos encunys de Puigcerdà o bé els que ell cregui més convenients. Aquestes monedes havien de tenir curs al Rosselló i a la Cerdanya. Els consellers de Puigcerdà acordaren el 15 d'abril de 1525 que en el cas que els cònsols de Perpinyà no volguessin fer la moneda amb els encunys de la moneda perpinyanesa, que el mestre hi posés «als ardits a la huna part sie nostre dona e l'altra les barres daragó. E als menuts a la una part nostre dona e l'altra una creu amb algunes lletres entorn de quiscun». És curiós que, malgrat la claredat d'aquesta documentació i encara després de donar a conèixer ell mateix ardits de Puigcerdà que responen exactament a aquesta descripció, Botet i Sisó els continuï atribuint a Perpinyà. Fins i tot coneixent el fet que un dels encunys del diner havia estat trobat a Perpinyà i que la contramarca P que es troba sobre molts dels ardits havia estat posada a Puigcerdà i després d'afirmar ell mateix que «es molt probable que no siguin de Perpinyà sinó de Puigcerdà», no acaba d'atrevir-se a trencar la classificació de Heiss i Colson i, a l'hora de la catalogació, les atribueix a Perpinyà. És evident, però, i la nova documentació que anem desgranant ho acaba de demostrar, que les peces són de Puigcerdà.²⁵

També cal tenir present la possibilitat que Puigcerdà intentés hàbilment d'oferir al mercat una moneda que tingués un cop d'ull semblant a la de

21. S. GALCERÁN VIGUÉ, *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà*, Barcelona 1977. Aquesta obra ens aportarà moltes dades noves sobre les emissions de Puigcerdà. Ens referirem a aquesta obra en mencionar simplement el *Dietari*.

22. *Dietari...*, op. cit., 44.

23. M. CRUSAFONT, Madrid 1982. Tipus 558.

24. Fou el redactor inicial del *Dietari...* citat.

25. La referència a Heiss es refereix a l'obra Alois Heiss, *Monedas Hispano-Cristianas* Madrid 1867.

Perpinyà. Efectivament, almenys pel que fa als ardots, el tipus amb la Verge a l'anvers i l'escut català acaironat al revers tenen una aparença ben pròxima als dobles sous i sous de Perpinyà, només que canviant el Sant Joan dret per la Verge, que, a més, pren una representació allargassada. Per a més confusió, l'ardit no menciona per res que és fet a Puigcerdà, sinó que combina invocació religiosa amb nom de rei. En realitat, la sigillografia de Puigcerdà no presenta cap exemple d'utilització de la iconografia de la Verge. Vegeu els segells Sagarra 1418-1424 on hom pot observar que en una cronologia que abraça des del s. xv fins a l'any 1809 el símbol és sempre el puig somat de llir.

L'emissió d'ardits i diners corresponents a l'autorització donada per Carles I l'any 1523 es féu doncs finalment a Perpinyà, amb encunys que s'adaptaven totalment a allò que disposaren els cònsols de Puigcerdà. Això prova que els de Perpinyà no accediren pas que fossin emprats llurs encunys. Però els de Puigcerdà obtingueren, després de tot, un avantatge suplementari, i és que llurs menuts tingueren ara curs, no tan sols a la Cerdanya, sinó també al Rosselló. Les emissions es feren entre el 1525 i el 1533, i els menuts coneguts porten la data de 1526.

Després d'aquesta emissió, ni Botet ni Galceran no ens documenten cap més llicència fins el 1575. N'hi ha d'haver, però, una altra d'anterior.

Efectivament, la llicència del 1523 originà, com hem vist, l'ardit de la Verge i el diner datat el 1526. La llicència del 1575 originà un nou tipus de diner, amb puig somat de llir i data 1576, que comentarem més endavant. Ara bé, hom coneix un ardit, del tot semblant al de la Verge a nom de Carles, però a nom de Felip, que segueix, per tant, els mateixos paràmetres de l'emissió del 1523. I per reblar aquesta afirmació, darrerament hem pogut descobrir el diner que correspon a aquesta emissió i que respon a la descripció següent:

Diner d'aram.

A/ +PHILIP — VS : REX : La Verge, de cara, tallant per baix

R/ (flor)PVIX : SERDA Creu interior. Als espais: 1-5-6-8. Una P en contramarca

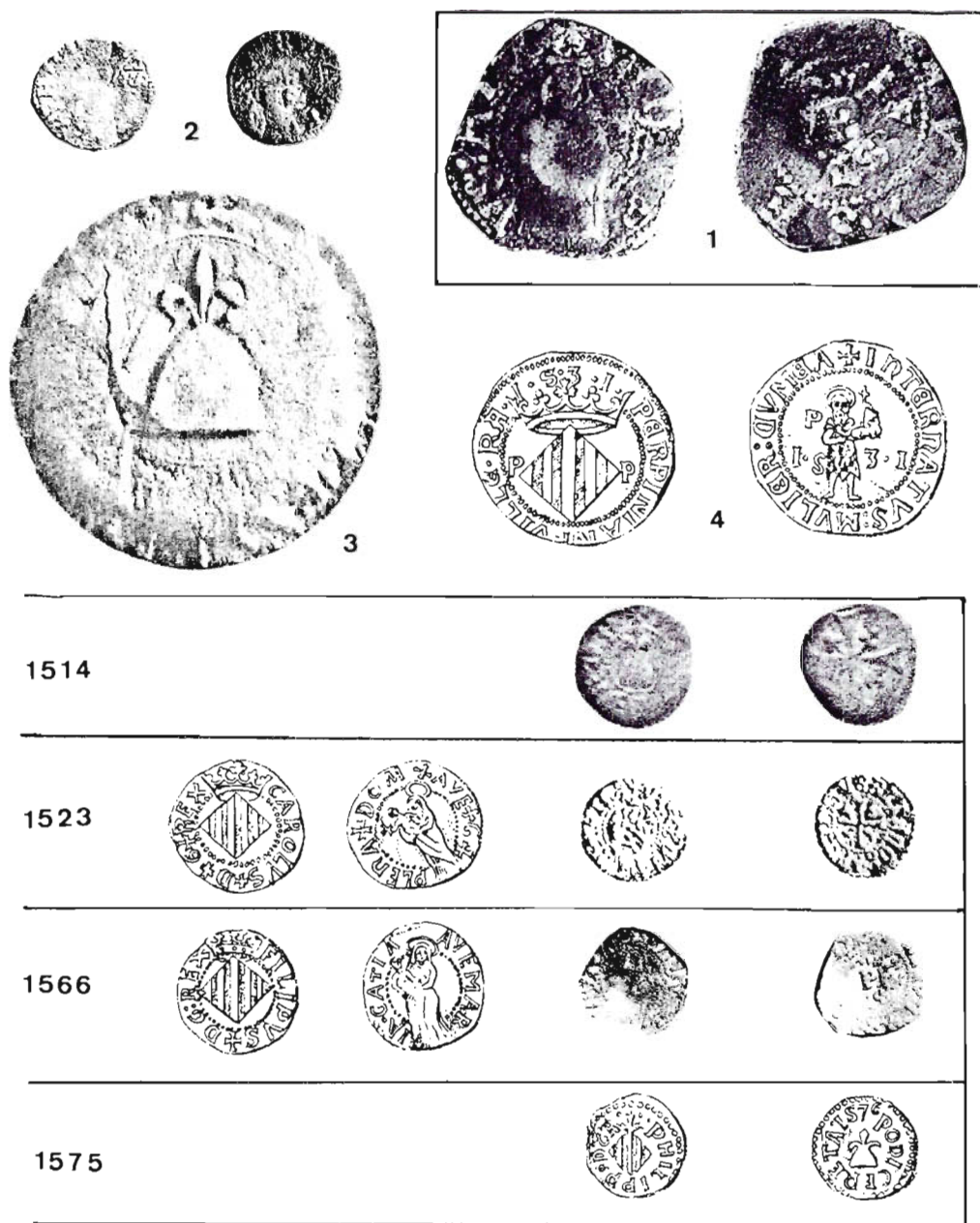
P: 0,70; 0,72 Ø: 15,5; 16 Inèdit

En coneixem dos exemplars, dels quals hem donat els paràmetres. Corresponen a les col·leccions J. Escudero i Bartrolí i J. Vilaret i Montfort, respectivament. Tots dos tenen la contramarca de la P.

Tenim ara, doncs, l'ardit i el diner a nom de Felip que correspon encara a la tipologia manada pels cònsols de Puigcerdà ran de la complicada emissió del 1523, i la data del 1568 que trobem al diner ens justifica l'existència d'una llicència anterior a la del 1575, que estranyament, no apareix al *Dietari de Puigcerdà*. Ja hem dit que Botet no esmentava cap altra llicència, però, de fet, Colson sí. Efectivament, aquest autor menciona una concessió del 1566 feta a Puigcerdà²⁶ que no transcriu pas, en aquest cas, potser per no tractar-se de moneda rossellonesa. Botet suposà, erròniament, que la concessió trobada per Colson era la mateixa que ell ens descriu, de l'any

26. *Recherches... op. cit.*, 230. Colson trobà aquest document als Arch. Communales de Perpinyà.

PUIGCERDÀ

Làmina III: 1. Diner inèdit de Puigcerdà del 1568 (ampliat al doble). 2. Un altre exemplar de mida natural. 3. Tipus heràldic que apareix sistemàticament als segells de Puigcerdà (Sagarra-1419a del 1600). 4. Doble sou de Perpinyà, probable model per als ardits de Puigcerdà del 1523 i 1566, de mimetisme potser intencionat. A baix, quadre de les concessions monetàries fetes a Puigcerdà de Ferran II a Felip I, amb els tipus monetaris que originen, ardits (a l'esquerra) i diners (a la dreta). El diner inèdit que descrivim (tercer en columna a l'esquerra) completa el quadre de les emissions.

1575, i que aquell autor s'havia errat en llegir la data del document. En resum, les emissions s'iniciaren amb Ferran, que baté només diners, continuà amb Carles I, amb qui foren batuts ardots i diners amb el nou tipus de la Verge. Aquests tipus són reiterats amb Felip I, ran de la concessió del 1566, i hom bat ardots i menuts amb la Verge i canviant la llegenda del revers dels diners del PODIOCERITANO al PVIXCERDA actual. Finalment i també en el regnat de Felip I, la nova llicència del 1575 provoca un nou canvi de tipus, amb el retorn al puig somat de llir, l'emissió exclusiva de diners i l'aparició d'un nou tipus de revers per als diners: les armes catalanes en cairó.

Aquesta darrera concessió la trobem mencionada tant per Botet com pel *Dietari* i fou per a batre 3.000 ducats,²⁷ eximint de l'obligació de fer la moneda a Perpinyà i mantenint el curs de la moneda als comtats del Rosselló i la Cerdanya. Hom baté diners amb la data 1576, i el tipus ara emprat amb puig somat de llir i armes catalanes en cairó reapareixerà, molt més tard, en les emissions de la Guerra dels Segadors.

Podem resumir les concessions i monedes així:

<i>Regnat</i>	<i>Data conc.</i>	<i>Quantitat</i>	<i>Ardits</i>	<i>Diners</i>	<i>Data diners</i>
Ferran II	1514	2.000 lliures	no	Puig somat/ creu	no
Carles I	1523	2.000 ducats	Verge/armes cat.	Verge/creu	1526
Felip I (1)	1566	3.000 ducats	Verge/armes cat.	Verge/creu	1568
Felip I (2)	1575	3.000 ducats	no	Puig somat/ armes c.	1576

El darrer tipus de diner recull doncs el tipus de l'anvers dels diners de Ferran II i el revers dels ardots de Carles i de la primera emissió de Felip I.

La concessió del 1575 fou ocasió de noves controvèrsies amb Perpinyà ja que, no trobant manera d'eliminar les emissions, posaren dificultats a la circulació de la moneda de Puigcerdà, que era rebutjada pertot. Seguint les dades del *Dietari*, podem suposar que una de les acusacions que degueren brandir a Perpinyà fou que corrien molts diners falsos de Puigcerdà. Els d'aquesta vila, sigui per a exculpar-se'n, sigui pre posar-hi remei, manaren l'any 1582 de recollir tota la moneda i contramarcas la bona. El resultat, segons el cronista del *Dietari de Puigcerdà*, Onofre d'Ortedó fou que no trobaren més de 30 ducats de menuts falsos sobre un total de 10.000 ducats recollits i, en canvi, els costà més de 350 ducats les despeses i dietes del notari i algtzir que hi feren anar per tal de supervisar i donar fe de l'operació de sanejament. Però com diu Ortedó, que havia intervingut en l'obtenció de la llicència del 1575 i que tan ufanós parlava de «la nostra moneda cerdana»,²⁸ l'onerosa operació de recollida i contramarca «se feye a bon intent i no ha reeixit tant bé com creiem, a util de la vila».²⁹

27. *Dietari...*, op. cit., 48. Dóna la data del 1575. Botet diu 1576. Seguim el primer.

28. *Ibid.*, 30.

29. *Ibid.*, 55.

És curiós que es coneguïn bastants ardots de la concessió primera de Felip I que porten la contramarca de la P, que, ben probablement fou la que hom hi va posar en ocasió de la recollida del 1582, i que també portin aquesta marca els dos diners inèdits que hem descrit, i que, en canvi, no s'hagi trobat encara cap diner del 1576 amb la marca P. És probable que la gent no aportés a repicar els diners de la recentíssima emissió del 1576 sinó els de les emissions més antigues. De fet, el mateix *Dietari* ens diu que restà molta moneda sense repicar, ja que, contra allò que hom esperava, era més acceptada la moneda sense repicar que la repicada.³⁰

En definitiva, malgrat haver obtingut els de Puigcerdà «executorials contra la vila de perpinya»³¹ i malgrat el recurs de recollida i repicat, no acabaven de obtenir el credit que la circulació de la moneda exigia, i per això, probablement hagueren d'arribar l'any 1584 a l'extrema solució de retirar tota la moneda. Aquesta recollida, no coneguda per Botet ni Colson, fou executada el mes d'abril de 1584 i hom arribà a aplegar quatre mil ducats «de ardots».³²

Aquesta decisió no degué encara deixar satisfets els cònsols de Perpinyà, ja que l'any següent (1585) enviaren representants a les Corts de Montsó i entre les instruccions que duïen hi havia la d'assolir que els menuts de Puigcerdà només poguessin circular a la Cerdanya i no al Rosselló. Ignorem el resultat d'aquesta darrera gestió, però, pel context de la documentació puigcerdanesa, no sembla que la vila cerdana tornés a batre menuts fins a la Guerra dels Segadors.

Certament, foren ben desproporcionats els problemes que hagueren d'afrontar els síndics de Puigcerdà per llurs moderades emissions monetàries. Justificades eren, però, també, les queixes de Perpinyà. La llunyana Cort concedia llicències a tort i a dret sense un clar coneixement de competències i privilegis, i creava, així, problemes innecessaris.

El nou tipus de diner descrit completa el conjunt d'emissions documentades i referma l'atribució a Puigcerdà dels ardots de la Verge. Avui podem doncs parlar de sis tipus monetaris de Puigcerdà entre el 1515 i el 1576.

VALLS

Com hem dit al començament, l'estudi de la moneda local és difícil i arriscat.

Certament els pocs elements que presenten algunes d'aquestes monedes per a llur identificació poden conduir a confusions lamentables.

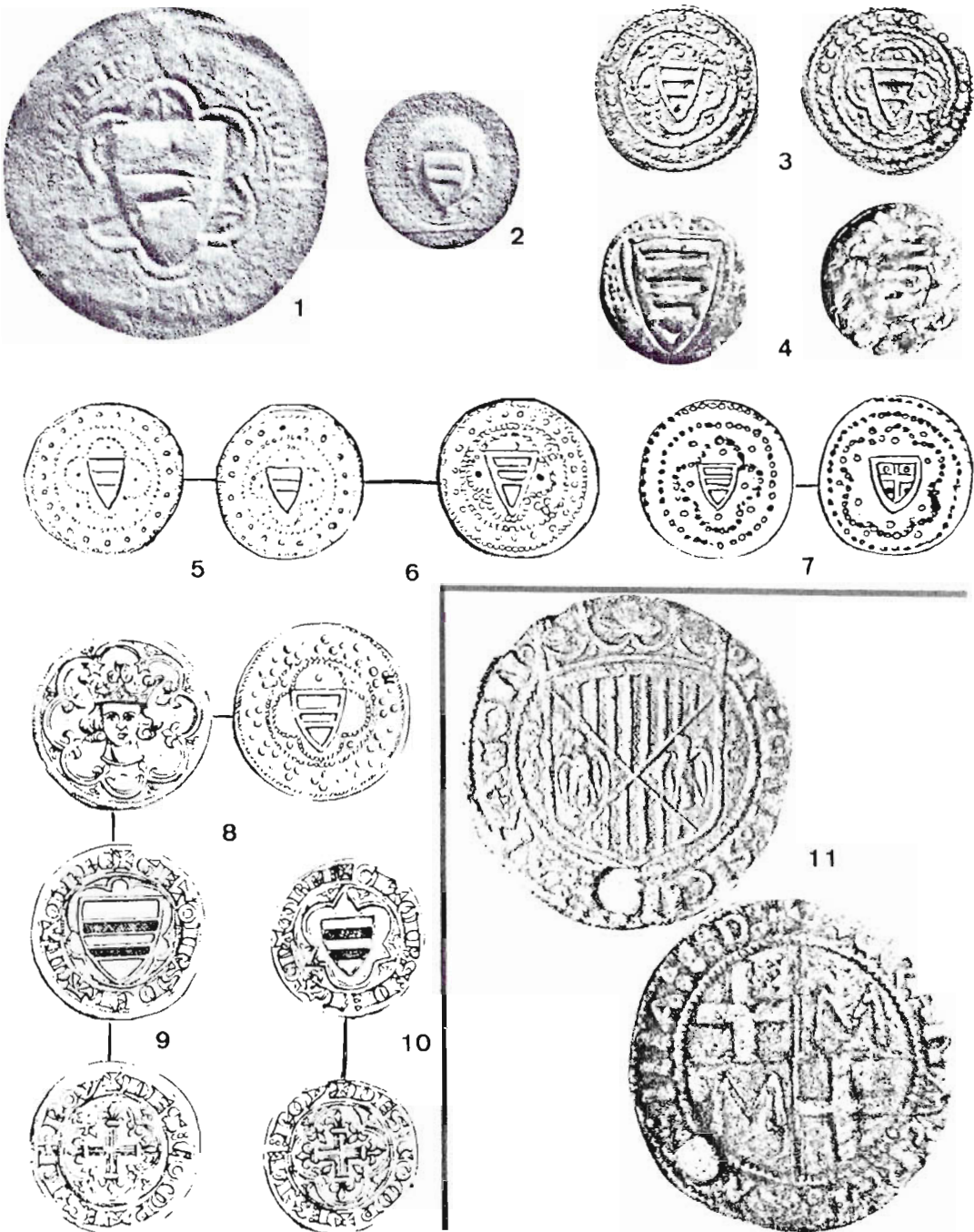
Això és el que ha succeït amb les pretesos senyals que Botet descriví amb els núms. 519 i 520. Aquest autor descriu el 519 com existent a la col·lecció Carreras i Candi i no dóna cap explicació sobre la seva possible atri-

30. *Ibid.*, «per dit picar no se esmerça ny mes ny manco, ans bé se esmerçave millor la que no havien picada que no la picada», pàg. 55.

31. *Ibid.*, 54.

32. *Ibid.*, 72.

VALLS

Làmina IV: 1. Segell de Valls del s. xiv?-1591. (Sagarra-1646.) 2. Segell de Valls del s. xiv i 1551 (Sagarra 1648). 3 i 4. Senyals incerts de Botet atribuïts erròniament a Valls per similitud amb els segells. 5 a 10. Guitons francesos de la cambra de comptes del rei. Els enllaços ens n'abonen l'atribució. 11. Guitó de Messina (ampliat).

bució. Un de nosaltres (M.C.S.), per bé que eliminà els pretesos senyals Botet-522 i 523, per exemple, per considerar que mancaven elements per a una possible interpretació o atribució, acceptà aquests senyals per dues raons: 1) la seva semblança amb el guitó barceloní de Desvilar;³³ 2) la seva gran similitud amb el segell 723 de Ferran de Sagarra corresponent a la vila de Valls, on sabíem per Antic Roca que hom havia batut moneda i que encara no havia ésser pogut identificar-la.³⁴

Botet no s'havia adonat, però (i nosaltres, massa refiats de Botet, tampoc), que una d'aquestes peces, la 519, ja havia estat publicada l'any 1858 per Rouyer³⁵ com a guitó de la cambra de comptes del rei de França. Hem tingut ocasió de comentar la peça amb el nostre col·lega francès Jacques Labrot, excellent coneixedor dels guitons medievals, i ens ha donat elements definitius per a creure en l'atribució de Rouyer. En primer lloc per l'enllac d'aquest tipus amb d'altres de semblants, alguns dels quals amb llegenda explícita indicant la funció de la peça. En segon lloc aquest guitó, que aquí el tenim per únic, és força comú a França, on Labrot n'ha pogut examinar més d'una vintena. Afegim que l'exemplar descrit per Botet com de coure, és en realitat de llautó, metall que rarament es dona en els nostres senyals. Per tot plegat cal eliminar els senyals incerts Botet-519 i 520, tot abandonant, naturalment l'atribució que un de nosaltres feia a Valls a *Numismática de la Corona Catalano-Aragonesa*.³⁶ Es tracta, en realitat, de guitons francesos.

Aprofitem l'avinentesa de parlar de guitons per assenyalar que la peça de Messina de llautó que un de nosaltres (M.C.S.) descriví a «Acta Numismática» IV³⁷ i que portà a aventurar la possibilitat que fos una prova de seca, ha d'ésser, amb tota probabilitat, un guitó també. Certament, les marques M-C que acantonen l'escut en fan un producte de la seca i del mestre Mateu Compagna, tal com havíem assenyalat, però el fet que darreument hàgim pogut veure dos exemplars més d'aquesta peça ens decideixen a creure més aviat en un guitó que no pas en una prova, la qual cosa s'adiu, d'altra banda, millor amb les llegendes de la peça. Fóra, en aquest cas, un guitó local dels comerciants de Messina, batut al final del s. xv, com teníem assenyalat.

33. F. X. CALICÓ. *Una tésera barcelonesa del Hospital d'en Pere Desvilar*, «Gaceta Numismática», 24, Barcelona 1972, 14-23.

34. *Numismática...* Vid. Comparació gràfica del segell i el guitó a la pàg. 142 i la descripció del pretès senyal a la pàg. 356.

35. *Histoire du jeton au Moyen-Âge*, 1858.

36. M. CRUSAFONT, *op. cit.*

37. M. CRUSAFONT, *Encunyacions a la Sicília catalana*, «Acta Numismática», IV, Barcelona 1974, 273-282.